

EKKLESIA AMSTERDAM zondag 16 januari 2022

Doop van omkeer

Alex van Heusden

Het verhaal over Jezus volgens Lukas begint met het onderricht van Jezus' voorganger, Johannes de Doper, over wie, zo hebben wij gehoord, een woord kwam, 'woord van God'. Waar geschiedt dat woord? In een uithoek van de wereld die onderworpen is aan het Romeinse machtssysteem. 'In het vijftiende jaar van de heerschappij van Tiberius, Caesar...' *Imperium Romanum*. Heersende wereldorde. De Romeinse dichter Vergilius (70-19 voor de gangbare jaartelling) schreef zijn grote epische werk *Aeneis* als eerbetoon aan de goddelijke Caesar Augustus, de voorganger van Tiberius, maar primair als ideologische fundering van de nieuwe wereldorde, die van Rome onder de keizers. We lezen daar (*Aeneis* boek VI, 847vv):

Anderen zullen het brons met zachtere vorm doen ademen,
denk ik, en levensechter hoofden uit marmer houwen,
zij zullen beter het woord kunnen voeren of met hun passer
hemelbanen beschrijven, rijzende sterren benoemen.
Jij, Romein, moet bedenken: jij bent tot heerser geboren.
Dit zal jouw eigen talent zijn: een hechte vrede opleggen,
onderworpenen sparen, neerslaan wie zich verzetten!
vertaling Piet Schrijvers

En zo is het exact. Andere volkeren hebben hun talenten en vaardigheden op gebied van nijverheid, kunst en wetenschap, de 'kunst' van Rome moet zijn de volkeren met militaire macht te regeren. Die Romein die wordt aangesproken is Caesar Augustus, 'tot heerser geboren', stichter van een wereldorde gegrondvest op geweld en onderwerping van volkeren. En waar dat gebeurt, zal vrede zijn, nota bene, *Pax Romana*.

'In het vijftiende jaar van de heerschappij van Tiberius, Caesar, toen Pontius Pilatus landvoogd over Judea was...' Het gaat hier niet om een precieze datering - in welk jaar zijn we *ab Urbe condita*, sinds de stichting van de stad Rome? Geleerden willen daar graag over met elkaar in de clinch gaan. Nee, het gaat hier om de benoeming van het heersende machtssysteem en daartegenover geschiedt een profetisch woord van Godswege, daartegenin.

Johannes, de zoon van Zacharias en Elisabet, komt niet uit Rome, niet uit Jeruzalem; Johannes komt uit de woestijn, als eens Israël, het volk, toen het bevrijd was uit het slavenhuis Egypte, het machtssysteem van Farao. Hij gaat naar het Jordaangebied, 'oproepend tot een doop van omkeer tot kwijschelding van schulden'. Kwijschelding van schulden? Heb je dat wel goed vertaald? Alle gangbare vertalingen, tot en met De Nieuwe Bijbelvertaling²¹, hebben een doop 'om vergeving van zonden te krijgen'. 'Kwijschelding van schulden' is iets anders dan 'vergeving van zonden'. Maar 'kwijschelding van schulden' als vertaling past heel goed in het verhaal van Lukas. Het relaas over Jezus' geboorte - het zogeheten kerstevangelie - begint met het bevel van Caesar Augustus dat 'heel de bewoonde wereld', alle door Rome onderworpen volkeren, moet worden 'opgeschreven' (Lukas 2:1); met geen ander doel dan om nieuwe, zwaardere belastingen op te leggen. En dan weet je wat er gebeurt: mensen verarmen, steken zich in schulden, vervallen tot slavernij. 'Schuldslavernij' heet dat. Je hebt schulden, je kunt ze niet aflossen, dus word je slaaf van je schuldeiser. En dan maar hopen dat er iemand is, een welgestelde naaste, die jou vrijkoopt, die jou 'lost' - hoor de oorspronkelijke betekenis van ons woord 'verlossing'.

‘Een doop van omkeer tot kwijtschelding van schulden.’ Het onderricht van Johannes de Doper behelst een krachtige, niet mis te verstane oproep tot omkeer aan het adres van de samengestroomde menigte in de Jordaanstreek. ‘Draag vruchten van waarachtige omkeer.’ Omkeer is meer dan verandering van gezindheid, omkeer moet in de praktijk van het leven handen en voeten krijgen. Dus vragen de menigten: ‘Wat moeten wij doen?’ En komt Johannes met praktische regels: ‘Wie twee hemden heeft, moet delen met wie er geen heeft, en wie te eten heeft moet hetzelfde doen.’ Wie twee hemden heeft, is rijk en wie er geen heeft, is arm. Wie te eten heeft, is rijk en wie niet te eten heeft, is arm. Wat behelst omkeer dan? Omkeer wordt ingevuld als een appèl aan de rijke zich te keren naar de arme; als een oproep aan de sterke zich solidair te betonen met de zwakke.

Ook tollenaars willen zich laten dopen - de belastinginners namens de Romeinse bezettingsmacht en daarom gehaat. Johannes zegt hen: ‘Vorder niet meer dan voor jullie is vastgesteld.’ Dat doen ze dus, meer vragen dan is vastgesteld. Ze kunnen niet anders, want wat is vastgesteld, moeten ze afdragen. Wat ze extra vorderen, is hun broodwinning. Johannes vraagt dus van de tollenaars hun beroep op te geven en naar een andere baan uit te zien. Subversieve praxis, die de Romeinse overheid onwelgevallig moet zijn.

Met het legervolk is het niet anders. Als soldaat van het Romeinse bezettingsleger mag je na geleverde strijd de bevolking plunderen en zo je inkomsten vergroten. Wat zegt Johannes? ‘Niemand uitschudden, niemand iets afpersen, genoeg nemen met je soldij.’ Weg je aangename leven, met drank en vrouwen en wat al niet meer.

Omkeer is dus niet voor iedereen hetzelfde. Wat omkeer behelst, is afhankelijk van je maatschappelijke en economische positie, je plaats in de samenleving. Zo is het persoonlijke, het individuele, ook altijd maatschappelijk. En dit brengt ons bij een leesregel. Als we bijbelverhalen lezen, die bevolkt zijn met verhaalfiguren, personages, dan moeten we ons telkens de vraag stellen welke maatschappelijke positie zo’n personage inneemt. Een verlamde wordt bij Jezus gebracht - zo’n mens is niets en niemand in die samenleving, uitgesloten van het maatschappelijk verkeer. Voor een melaatse geldt hetzelfde. Wordt een verlamde, een melaatse genezen, dan kan hij terugkeren in de samenleving en maakt hij weer kans op een broodwinning, dus op een menswaardig bestaan.

‘Zo en met nog meer bemoediging bracht hij aan het volk het goede nieuws.’ Wat lezen we hier? Het ‘goede nieuws’, daar staat in het Grieks *euggelion*, ‘evangelie’. Volgens het verhaal van Lukas begint de verkondiging van het goede nieuws niet bij Jezus, maar bij Johannes. Het is alsof Jezus van Johannes heeft geleerd welk goed nieuws hij moet brengen, tot welke omkeer hij mensen moet bewegen. Wat Johannes is begonnen, zal Jezus voortzetten.

Dus moet Johannes nu uit het verhaal verdwijnen. En dat gebeurt in enkele zinnen over Herodes Antipas, heerser over Galilea, die door Johannes met geduchte kritiek om de oren werd geslagen. Dat laat zo’n heerschap zich niet welgevalen. Oppositie moet met wortel en tak worden uitgeroeid. Dus werd Johannes opgesloten in de gevangenis en ten slotte gedood.

Pas als Johannes van het toneel is verdwenen, wordt verteld over de doop van Jezus. Door wie? Dat zegt het verhaal niet. Is niet belangrijk. Van belang is dat het verhaal doorgaat, het protest tegen de macht die mensen diep vernedert. En de hoop dat een andere, nieuwe wereld komen zal, hoog houden en doorgeven. Goed nieuws.

Omkeer is geboden, is ons aangeboden. Je leven veranderen. Je middelen inzetten. Je bevrijden uit de dwang van ook innerlijke slavernij. Herkent u dit? Innerlijke slavernij. De macht der gewoonte omdat je niet de moed kunt opbrengen je leven anders in te richten, terwijl je daar, als je afdaalt in jezelf, innig naar blijkt te verlangen. Doffe berusting, het is zoals het is, het kost te veel moeite om jezelf opnieuw uit te vinden. Toch maar proberen, angst en twijfel weerstaan, opbreken en gaan - 'versterk je hart'; maar ook 'heb geduld met jezelf'.
Wat kunnen we leren? Leven in vrijheid. Uittocht uit alle mogelijke systemen van slavernij. Innerlijk en uiterlijk, persoonlijk en in maatschappelijk verband - wij mensen samen. Dat vereist geestverwantschap en onderlinge solidariteit.